

хирургической клинике. Однако к исполнению этого распоряжения Э.А. Юнге не приступил, так как в октябре принял новое назначение и был переведён в Санкт-Петербург.

В декабре 1860 г. медицинский факультет Московского университета, вместо Э.А. Юнге, единогласно избрал заведующим кафедры Г.И. Брауна, которого министерство народного просвещения в ноябре 1862 г. допустило, в качестве сверхштатного экстраординарного профессора, к преподаванию офтальмологии.

12 февраля 1864 г. министр внутренних дел утвердил Г.И. Брауна, помимо занимаемой им должности экстраординарного профессора университета, главным врачом Московской глазной больницы. Четвертого мая 1864 г. Министерство народного просвещения утвердило Г.И. Брауна штатным экстраординарным профессором кафедры «Офтальмологии с клиникой».

Таким образом, 4 мая 1864 г. можно считать временем создания самостоятельной кафедры офтальмологии на медицинском факультете Московского университета.

БІОХІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА МЕДИЧНОМУ МЕДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Г.О. Чернишенко

Харківський імператорський університет почав функціонувати у 1805 р. Із самого початку він складався із 4 відділень (факультетів): філософського, фізико-математичного, юридичного та медичного. На медичному факультеті мало місце фундаментальне викладання не тільки спеціальних, але й загальних природничих дисциплін. Саме тут у ХІХ ст. розпочалися комплексні наукові дослідження з окремих загальнобіологічних галузей, що у ХХ ст. вже далеко вийшли за рамки суто медичної науки і стали фундаментом для подальших досліджень українських вчених. Це повною мірою стосується і розвитку української біохімічної науки.

Протягом ХІХ ст. біохімія як самостійна наука тільки формувалася і була відома під назвою „фізіологічна хімія”, або „медична хімія”. З цього вже випливає, що її розвиток як науки та предмета викладання розпочався на медичних факультетах університетів. Початком розвитку української біохімії слід вважати 1847 р., коли О.І.Ходнев, який читав хімію для студентів медичного факультету, видав перший у Російській імперії біохімічний підручник – „Курс фізіологічної хімії”. За своїм змістом, деякими ідеями, структурою та особливостями

подачі матеріалу посібник О.І. Ходнева на декілька десятиріч випередив свій час. Видання підручника з біохімії стало першим вагомим внеском Харківського університету у розвиток біохімії, а також у розвиток української науки та освіти.

У 1863 р. вийшов Університетський статут, згідно з яким на медичних факультетах російських університетів створювалися кафедри медичної хімії і фізики, де читався курс фізіологічної хімії. У звітах Харківського університету про організацію кафедри медичної хімії вперше повідомляється у 1865 р. Кафедра медичної хімії проіснувала до розформування університету в 1920 р. Очолювали кафедру Ф.В. Тихонович (1864-1885), О.Я. Данилевський (1885-1892), Т.І. Богомолів (1893-1897), Н.І. Васильєв (1897-1899), В.С. Гулевич (1899-1901), Д.І. Кураєв (1902-1908), Р.П. Крїмберг (1909-1919). Усі вони, крім викладацької роботи, займалися науковими дослідженнями.

Особливе значення для розвитку біохімії у Харківському університеті мали дослідження О.Я. Данилевського (1838-1923). Цього вченого недаремно відносять до засновників вітчизняної біохімії. Для нього була характерною універсальність наукових інтересів, він співробітничав з такими відомими ученими, як В. Кюне, Е. Дюбуа-Реймон, Ф. Гоппе-Зейлер, О.М. Бутлеров. Насамперед його увагу привертало питання білкової хімії. Ще у докторській дисертації, захищеній у 1864 р., О.Я. Данилевський вперше запропонував методику адсорбційного розділення та очищення ферментів підшлункової залози. Адсорбційний метод виділення ферментів знаменував початок розвитку сучасної ензимології. У другій половині 80-х рр. ХХ ст. у Харківському університеті О.Я. Данилевський провів серію досліджень структури білків та їх обміну на різних організмах: бактеріях, дріжджах, губках, комах, морських і прісноводних рибах та безхребетних, ссавцях, запровадивши, таким чином, новий напрямок – порівняльну біохімію. Досліджуючи структуру білкових молекул, учений запропонував власну теорію будови білків, в основу якої поклав поняття про елементарні ряди, що складаються із амінокислоти, біуретової групи та вуглеводного залишка. Особливу увагу він приділяв вуглеазотному біуретоподібному зв'язку в елементарних рядах, майже впритул підійшовши до відкриття пептидного зв'язку в молекулі білка. Порівняльний аналіз білків організмів різних таксономічних груп дозволив ученому висунути ідею щодо еволюції білкових форм від нижчих до вищих організмів. Слід відзначити, що ці роботи були першими на Україні дослідженнями білків та ферментів. У Харкові О.Я. Данилевський зробив певний внесок у розвиток уявлень про структуру протоплазми клітин. Він виділяв три окремі фракції тканинних білків: альбумінової, глобулінової та стромінової. Досліджуючи вимивання речовин з протоплазми морських і

прісноводних тварин розчинами солей різної концентрації, висунув положення, що усі компоненти протоплазми хімічно пов'язані між собою та утворюють єдиний цілісний комплекс.

Тоді ж О.Я. Данилевський вперше в Україні та один із перших у світі розпочав дослідження з біохімії нервової системи та довів, що глобуліни нервової системи відрізняються від глобулінів інших тканин підвищеним вмістом фосфору і припустив, що ця структурна особливість має значення для функціональної ролі нервової системи. Вивчення білків м'язової тканини у комах та хребетних дозволило вченому дійти висновку, що білковий склад тканини визначає особливості її функціонування і навпаки. Так, здатність м'яза до скорочень визначається вмістом у ньому міостромінової фракції. По переїзді до Санкт-Петербурга у 1893 р. він працював у Військово-медичній академії, де заснував найбільшу в дореволюційній Росії біохімічну школу. Але найзначніші відкриття цей вчений зробив, працюючи у Харківському університеті.

У Харківському університеті починав свою наукову кар'єру інший відомий біохімік – В.С. Гулевич (1867-1933). Він проводив порівняльні дослідження азотистих сполук, виділених з різних органів: спинного мозку, селезінки, м'ясного екстракту. Працюючи з м'ясним екстрактом, уперше виділив з м'язової тканини нову речовину – карнозин. Також вчений розробив власний метод синтезу амінокислот дією ціаністого амонію на кетони, вдосконаливши метод М.М. Любавіна. Основна діяльність цього вченого пройшла у Московському університеті і медичному інституті, де він заснував наукову школу. Там В.С. Гулевич займався дослідженнями з порівняльної біохімії, продовжував вивчати карнозин та інші екстрактивні сполуки.

Крім кафедри медичної хімії, біохімічні дослідження проводилися і на інших кафедрах медичного факультету. Зокрема, біохімією займалися професори-фізіологи – І.П. Щолков (1833-1909) і В.Я. Данилевський (1852-1939). І.П. Щолков започаткував у Харківському університеті дослідження з біохімії м'язів. Під керівництвом професора кафедри загальної патології О.В. Репрьова (1853-1930) проводилися міжкафедральні дослідження функцій щитовидної та паращитовидної залоз.

Таким чином, до початку ХХ ст. Харківський імператорський університет був основним центром зародження та розвитку біохімії на Україні. Тут вперше почалося викладання біохімії, було покладено початок дослідженням в Україні таких напрямків, як хімія білка, біохімія ферментів, порівняльна біохімія, нейрохімія, структурна біохімія, біохімія дихання, харчування та м'язової діяльності. Факторами, що сприяли зародженню та розвитку біохімії в Харківському

імператорському університеті стали значний розвиток хімії у цьому закладі та інтерес учених-хіміків, у першу чергу О.І. Ходнева, до вивчення хімічного складу живих організмів, організація кафедри медичної хімії за університетським статутом 1863 р., діяльність у 1885-1892 рр. О.Я. Данилевського – одного з провідних фахівців у галузі фізіологічної хімії.

Література

1. Калиман П.А., Чернышенко А.А. Становление и развитие биохимии в императорском Харьковском университете // Український біохімічний журнал. – 2000. – Т. 72, № 1. – С. 126-140.
2. Каліман П.А., Чернишенко Г.О. Розвиток медичної хімії в імператорському Харківському університеті // Медична хімія. – 2000. – Т. 2, № 3. – С. 77-83.
3. Чернишенко Г.О. Дослідження з хімії та біохімії білка в Харківському університеті. Спільність тематики двох видатних харківських біохіміків – О.Я. Данилевського і І.М. Буланкіна // Харк. держ. пед. ін-т ім. Г.С. Сковороди. Збірник наукових праць. Серія “Історія та географія”. – Харків, 2002. – Вип. 10. – 156 с.
4. Чернишенко Г.О. Особливості розвитку біохімії в Харківському університеті в різні періоди його існування // Наука та наукознавство. – 2002. – № 4. – С. 117-121.

ВЫСШЕЕ МЕДИЦИНСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КАУНАСЕ В 1922-1950 гг.

В.П. Сюдикас, Л.А. Дрегваль

16 февраля 1922 г. в Каунасе на базе Литовских высших курсов, учрежденных 27 января 1920 г., был открыт университет. Сначала он назывался Литовским, а с 1930 г. – университетом Витаутаса Великого. В состав университета входило 6 факультетов: теологии и философии, гуманитарных наук, природоведения и математики, медицинский, технический и юридический.

На медицинском факультете было несколько отделений: медицинское, одонтологическое, фармацевтическое и ветеринарное (до 1928 г.). Преподавать были приглашены литовцы и профессора других национальностей, которые имели опыт работы в университетах России, Германии и Швейцарии. В 1923 г. заведующим кафедрой и клиникой внутренних болезней был избран выходец из Чернигова (Украина) профессор Казимир Буйневич (Буйнявичюс, 1872-1953), который до этого преподавал в Московском и Екатеринославском (теперь - Днепропетровском) университетах.